

Ilija MARKOVIĆ

Univerzitet u Sarajevu – Katolički bogoslovni fakultet
Josipa Stadlera 5
BiH – 71 000 SARAJEVO
eliasmark86@gmail.com

EVALUACIJA DOKUMENTA *RATIO FUNDAMENTALIS NATIONALIS PRO BOSNIA ET HERZEGOVINA*: REVIZIJA ILI STVARANJE NOVIH PASTORALNO-PRAVNIH SMJERNICA O FORMACIJI SVEĆENIKA?

Sažetak

Ovaj rad predstavlja prošireni tekst izlaganja sa susreta biskupa BK BiH i profesora na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Univerziteta u Sarajevu (5. srpnja 2023.). Nakon uvodnih redaka o odgoju i svećeničkoj formaciji, prvi dio rada predstavlja novi *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (2016.) Dikasterija za kler: narav, strukturu i cilj dokumenta te njegove temeljne odrednice. Na isti način je, u drugom dijelu, analiziran *Ratio institutionis sacerdotalis nationalis pro Bosnia et Herzegovina* (2014.). Osim analize dokumenta, donose se i određeni prijedlozi izmjena i dopuna za *Ratio nationalis* u svjetlu novih Temeljnih odredbi o svećeničkom odgoju i izobrazbi (*Ratio fundamentalis*). Nakon analize oba dokumenta, u zaključku se nastoji odgovoriti na pitanje: Je li dovoljno samo amandmansko djelovanje na *Ratio nationalis*, tj. dodati novosti i izmjene od kojih su neke ovdje predložene, ili je možda bolje ići putem izrade potpuno novog dokumenta o odgoju i izobrazbi svećenika u Bosni i Hercegovini? Odgovor na to pitanje u nadležnosti je biskupske konferencije.

Ključne riječi: *Ratio fundamentalis*, *Ratio nationalis*, Bosna i Hercegovina, formacija svećenika.

Uvodne misli

Na 45. svjetskom danu mira 2012. papa Benedikt XVI. naglasio je u svojoj poruci „*Odgajati mlade za pravdu i mir*“¹ kako je obrazovanje najzanimljivija i najzahtjevnija pustolovina života. Zadaća oblikovanja ljudske osobe posebno je važna za budućnost čovječanstva, ali i Crkve. Stoga su obitelj, društvo i Crkva uključeni i pozvani na suradnju u ovom nastojanju.

¹ Usp.: BENEDIKT XVI., „Educare i giovani alla giustizia e alla pace. Messaggio per la celebrazione della XLV giornata mondiale della pace“, 1. 1. 2012., https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/it/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20111208_xlv-world-day-peace.html (pristupljeno 5. 12. 2023.).

Crkveno učiteljstvo je pokazalo kontinuiranu skrb prema ljudskom odgoju i izobrazbi od samih početaka Crkve, dosljedno ističući teme ljudskog obrazovanja općenito, zatim odgoja u vjeri te naročito temu formacije svećenikâ. Ova posljednja tema posebno je prisutna u pontifikatu pape Franje, što se vidi iz sljedećih primjera:

U apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium* iz 2015. godine, papa Franjo ističe da „*usprkos pomanjkanju zvanja, danas imamo jasniju svijest o potrebi boljeg izbora kandidatâ za svećeništvo. Ne smiju se puniti sjemeništa na temelju bilo koje vrste motivacije [...]*“.²

Nadalje, povodom međunarodne konferencije o formaciji svećenika koju je organizirao Dikasterij za kler 2017. godine, Papa je istaknuo: „*Bog je 'strpljivi i milosrdni zanatlija' naše svećeničke oblikovanosti i formacije, a ovaj rad traje cijeli život [...]. Svaki dan otkrivamo kao sveti Pavao da nosimo blago u glinenim posudama, kako bi bilo očito da je izvanredna snaga od Boga, a ne od nas (usp.: 2 Kor 4,7)*“.³ Na koncu je Papa zaključio kako je „*tema svećeničke formacije od iznimne važnosti za poslanje Crkve: obnova vjere i budućnost duhovnih zvanja mogući su samo ako imamo dobro formirane svećenike*“.³

U govoru održanom 10. studenog 2022. godine Papa je naglasio da je jedan od najznačajnijih izazova za ustanove svećeničke formacije to da postanu „*istinske kršćanske zajednice*“. Sva formacija svećenika, kao budućih pastirâ, nalazi se u središtu evangelizacije: „*Kako je potrebna kvalitetna formacija onima koji će biti Gospodinova sakramentalna prisutnost usred njegova stada, hraneći ga i liječeći Riječju i sakramentima.*“⁴

Rastuće društvene i kulturološke promjene, kao i brojni izazovi s kojima se Crkva i društvo suočavaju u posljednje vrijeme, zajedno s očitom krizom duhovnih zvanja u Europi, predstavljaju konačni poziv ne samo na strukturne promjene u formaciji svećenika nego i na sam način kako će se ona vršiti. Da bi došlo do tih promjenâ, nužno je promijeniti trenutni pastoralni mentalitet, odnosno, obnoviti cjelokupno pastoralno djelovanje Crkve na temelju realne analize sadašnjeg povijesnog trenutka u krajevnim Crkvama. Jedan od mogućih smjerova djelovanja krajevnih Crkava jest izrada nacionalnih smjernica za obrazovanje i formaciju svećenika - *Ratio*

² FRANJO, apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu, *Evangelii gaudium* (24. 11. 2013.), prijevod, (KS: Zagreb, ³2015.), br. 107.

³ FRANJO, Govor sudionicima međunarodne konferencije o dokumentu *Ratio fundamentalis* (7. 10. 2017.), https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/october/documents/papafrancesco_20171007_convegno-congregazioneclero.html (pristupljeno 1. 9. 2023.).

⁴ FRANJO, Govor sudionicima tečaja za rektore i formatore sjemeništa iz Latinske Amerike (10. 11. 2022.), <https://www.vaticannews.va/hr/papa/news/2022-11/papa-franjo-audijencija-latinskoamericka-sjemenista-formatori.html>

fundamentalis nationalis – u kojima bi, osim analize konkretnog života Crkve i pastoralna zvanja, bile ponuđene i konkretne smjernice za formaciju svećeničkih kandidata.

Od publiciranja odredbi BK BiH o odgoju i svećeničkoj formaciji iz 2014. pa do danas, prošlo je devet godina što zaista nije dug vremenski period, no taj dokument je rađen po ‘starom’ dokumentu *Ratio fundamentalis institutionalis* Kongregacije za kler, a ne po najnovijim smjernicama iz 2016. Također i situacija s duhovnim zvanjima u našim sjemeništima i bogoslovijama u posljednjem se desetljeću dosta promijenila, a prispjeli su i neki novi izazovi u pastoralu zvanja potaknuti događajima u Crkvi iz posljednja dva pontifikata. Stoga se čini na mjestu analizirati postojeći dokument BK BiH u svjetlu novih općih smjernicâ za odgoj i obrazovanje svećeničkih kandidata Kongregacije za kler, sa željom da se za nove okolnosti i izazove iznađu najbolji prijedlozi i rješenja.

Cilj ovoga rada je prvenstveno analiza važećeg dokumenta *Ratio nationalis* za BiH te isticanje onih mjesta gdje bi normativna poboljšanja i adekvatnije pastoralne smjernice dobrodošle. Davanje konkretnih prijedloga, koji zahtijevaju daleko dublju i sveobuhvatniju analizu konkretnog povijesnog trenutka, izlazili bi iz okvira jednog članka. Stoga, rad ne donosi dubinske analize, već želi dati mali doprinos u traženju novih načina i sadržaja formacije budućih svećenika za pastoral u Bosni i Hercegovini, imajući u vidu opće smjernice Crkve o toj važnoj zadaći.

1. Novi *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* Kongregacije za kler

1. 1. Narav, struktura i cilj dokumenta

Početke normativnih dokumenata o odgoju i izobrazbi svećenika, u obliku i načinu kakav ima *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis* (= *Ratio 2016.*),⁵ moguće je pronaći u dekretu *Optatam totius* Drugog vatikanskog sabora. U Proslavu ovog saborskog dokumenta ističe se da „sveti sabor dobro zna kako željena obnova čitave Crkve velikim dijelom ovisi o službi svećenikâ koji oživljuju Kristov duh“.⁶ S obzirom na pozornost koju je Sabor posvetio

⁵ Hrvatski prijevod pod nazivom „*Dar svećeničkog zvanja. Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi*“ načinila je 2017. izdavačka kuća Kršćanska sadašnjost iz Zagreba.

⁶ DRUGI VATIKANSKI SABOR, Dekret o odgoju i izobrazbi svećenika *Optatam totius* (18. 11. 1965.), AAS 58 (1966.), 713. Prijevod na hrvatski jezik preuzet iz VII. popravljenog i dopunjenog izdanja *Dokumenata* (Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2008.), 335-336.

formaciji svećenikâ, razumljiva je potreba i za novim smjernicama o njihovu obrazovanju i formaciji koje trebaju izdati biskupske konferencije. Krajevne odredbe će prilagoditi opće zakone „koji vrijede za sve, prilagoditi [ih] posebnim okolnostima mjesta i vremena da bi svećenički odgoj i izobrazba uvijek bili u skladu s pastoralnim potrebama onih krajeva u kojima valja obavljati službu“ (OT, br. 1).

Novi dokument o odgoju i izobrazbi svećenika znatno je opsežniji u odnosu na prethodna izdanja. *Ratio fundamentalis* iz 1985. sadržavao je ukupno 101 broj i 229 bilješki. Novi *Ratio fundamentalis* ima 201 broj i ukupno 321 bilješku. Brojne referencije na nauk Ivana Pavla II., Benedikta XVI. i Franje obogaćuju sadržaj ovog dokumenta.⁷

Dikasterij za kler je u pripremanju za obnovu dokumenta *Ratio fundamentalis* poslao svim biskupskim konferencijama *Upitnik* koji je trebao pružiti uvid u aktualno stanje svećeničkih zvanja u pojedinim krajevima. Teme obuhvaćene ovim *Upitnikom* uključivale su: kulturu zvanja, biskupijske centre za pastoral zvanja, nacionalne planove za pastoral zvanja, praćenje zvanja, nove izazove za pastoral zvanja, broj prisutnih u sjemeništima i bogoslovijama i sl. Iznenađujuće je da je samo 35 od ukupno 57 biskupskih konferencija poslalo svoje odgovore na *Upitnik* Dikasteriju za kler. U balkanskoj regiji (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Hrvatska, Rumunjska, Srbija i Mađarska), Bosna i Hercegovina, Srbija i Bugarska nisu odgovorile na *Upitnik*.⁸

Struktura dokumenta također je doživjela znatne promjene. Dokument je oblikovan u osam poglavlja koja su prikladno podijeljena na podnaslove. Osim toga, novi *Ratio fundamentalis* slijedi strukturu apostolske pobudnice Ivana Pavla II., *Pastores dabo vobis*, za razliku od prva dva izdanja koja su slijedila strukturu spomenutog dekreta *Optatam totius*.⁹ No, je li ono što je ‘novo’ u dokumentu *Ratio fundamentalis* iz 2016. povezano isključivo s njegovom strukturom ili pak sa sadržajem?

1. 2. Karakteristike svećeničke formacije

Formacija svećenika predstavlja put koji bi trebao pratiti svećeničkog kandidata tijekom njegove početne formacije, ali i nastaviti se tijekom

⁷ Usp.: F. J. INSA GÓMEZ, „L'uomo, il discepolo, il pastore“, *Annales Theologici* 32 (2018.), 4-5.

⁸ Usp.: Benvenuto Italo CASTELLANI, „Lettura e analisi delle ‘Relazioni’ delle singole regioni ecclesiastiche“, 13-14, <https://www.clerus.va/content/dam/clerus/Convegno%20Miserando%20atque%20Eligendo/SE%20Benvenuto%20Italo%20Castellani.pdf> (pristupljeno 5. 10. 2023.).

⁹ Usp.: F. J. INSA GÓMEZ, „L'uomo, il discepolo, il pastore“, 15.

njegova svećeničkog života i služenja kao oblik trajne formacije. Prema novom dokumentu *Ratio fundamentalis* taj put ima sljedeće karakteristike:

- *jedinstvenost* jer je riječ o jedinstvenom i trajnom razvojnom putu koji traje cijeli život;
- *integralnost* jer koherentno ujedinjuje ljudsku, duhovnu, intelektualnu i pastoralnu dimenziju formacije;
- *zajedničkarski karakter* jer svećenički poziv nastaje u Crkvi i usmjeren je na službu u njoj;
- *misionarski vid* jer priprema svećeničke kandidate da sudjeluju kao pastiri u evangelizacijskom poslanju koje je Krist povjerio Crkvi.¹⁰

1.3. Učeništvo - težnja za idealom Dobrog Pastira - duhovno i pastoralno razlučivanje

Osim karakteristika koje obilježavaju svećeničku formaciju, dokument se osobito bavi trima temama koje čine bitan dio svećeničkog identiteta. Prva od njih je tema *učeništva*. Može se reći da je svećenik trajno učenik u Isusovoj školi. To je naglasio i papa Franjo tijekom susreta s članovima Plenarne skupštine Kongregacije za kler u listopadu 2014., ističući da je svećenička formacija „iskustvo učeništva, koje približava Kristu i omogućuje sve veće suobličavanje s njime. Upravo zato, formacija ne može biti vremenski ograničena zadaća jer svećenici nikada ne prestaju biti Isusovi učenici“.¹¹ Taj Papin stav iščitava se i u br. 3 Uvoda u *Ratio fundamentalis*, gdje stoji: „Temeljna je ideja da bogoslovlje trebaju izgraditi učenike misionare ‘zaljubljenе’ u Učitelja, pastire ‘s mirisom ovaca’, koji žive među njima i služe im te im donose Božje milosrđe. Zato je nužno da svaki svećenik uvijek sebe doživljava kao učenika na putu, koji je trajno potrebit cjelovite formacije, shvaćene kao stalno suobličavanje Kristu.“¹²

¹⁰ Usp.: Beniamino STELLA, „Benvenuto e presentazione delle linee generali della *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*“, u: CONGREGAZIONE PER IL CLERO – PONTIFICIA OPERA DELLE VOCAZIONI SACERDOTALI, *Il dono della vocazione presbiterale. Convegno Internazionale sulla Ratio Fundamental Institutionis Sacerdotalis (4-7 ottobre 2017)*, (Città del Vaticano: 2017.), 11; F. J. INSA GÓMEZ, „L’uomo, il discepolo, il pastore“, 15-19.

¹¹ Usp.: FRANJO, „Govor na plenarnoj skupštini Kongregacije za kler“ (3. 10. 2014.), https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/october/documents/papa_francesco_20141003_plenaria-congregazione-clero.html (pristupljeno 1. 9. 2023.); B. STELLA, „Benvenuto e presentazione“, 12.

¹² KONGREGACIJA ZA KLER, Dar svećeničkog zvanja. *Ratio Fundamental institutionis sacerdotalis*, prijevod, (Zagreb: KS, 2017.), br. 3.

Druga važna tema je *suobličavanje Kristu*, Dobrom Pastiru, odnosno težnja prema idealu Dobrog Pastira. U tom kontekstu *Ratio fundamentalis* ističe da formacija svećenika uvijek treba težiti suobličavanju svećeničkog kandidata Isusu Kristu predlažući tzv. konfigurativnu fazu koja obično odgovara vremenu filozofsko-teološkog studija. Ipak, samo ispunjenje akademskih obveza i uvjeta nije dovoljno kako bi se svećeničkog kandidata smatralo prikladnim za ređenje.¹³

Posljednja važna tema za identitet i formaciju svećenika je *duhovno i pastoralno razlučivanje*. Dokument naglašava kako je svećenik pozvan vježbati se u duhovnom razlučivanju nad samim sobom te vršiti pastoralno razlučivanje kako bi mogao voditi i pratiti Božji narod. Na osobnoj razini, formacija bi trebala voditi svećeničkog kandidata prema postupnom unutarnjem rastu koji mu omogućuje „razabirati što je volja Božja, što li je dobro, Bogu milo, savršeno“ (Rim 12,2). Tek usvajanjem te sposobnosti unutarnjeg prosuđivanja, kandidat će moći odgovoriti na različite situacije Božjeg naroda i brinuti se o njemu kao onaj koji se „ne sablažnjava zbog slabosti koje potresaju čovjekovu dušu; sojestan da je i sâm ozdravljeni hromi, udaljen od hladnoće rigoriste, kao i od površnosti onih koji se žele pokazati olako popustljivima. Umjesto toga, prihvaća drugoga, preuzimajući odgovornost, osjećajući se sudionikom i odgovornim za njegovu sudbinu.“¹⁴

1. 4. Novi Ratio, ali stari, tridentski temelji

U analizi sadržaja novog dokumenta o svećeničkom odgoju i obrazovanju Kongregacije za kler treba imati na umu da je riječ o temeljnim odredbama i smjernicama za opću Crkvu. Stoga je jasno da su neke smjernice općenite jer biskupske konferencije trebaju konkretnije urediti pojedina pitanja o odgoju i formaciji svećeničkih kandidata. Međutim, neke od smjernica u dokumentu su suviše idealno postavljene, daleko od konkretnih izazova i mogućnosti krajevnih Crkava u vezi s duhovnim zvanjima.

Pozivajući se na talijanskog odgajatelja i teologa Enrica Branzozzija, prof. Kalem ističe da je novi *Ratio* „strukturiran oko tri ključne riječi: ljudskost, duhovnost i razlučivanje“ te da su „prave i istinske promjene [u novom

¹³ Usp.: B. STELLA, „Benvenuto e presentazione“, 13-14.

¹⁴ FRANJO, Govor biskupske konferenciji Italije (16. 5. 2016.), https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2016/may/documents/papa-francesco_20160516_cei.html (pristupljeno 1. 9. 2023.); Usp.: B. STELLA, „Benvenuto e presentazione“, 14-15.

dokumentu *Ratio fundamentalis*] tek minimalne“.¹⁵ Osim toga, kao da se iz sadržaja dokumenta vidi plemenita želja da se svećeničke kandidate pripravi na brojne situacije koje pastoral nudi kroz susrete s različitim kategorijama ljudi i s njihovim životnim situacijama (djeca, adolescenti, mladi, stari, bolesni, siromašni i dr.). S druge pak strane, evidentna je nemogućnost provođenja ove želje u trenutnoj sjemenišnoj formaciji te tako nastaje sve veći jaz između smjernica i odredbi te konkretnih i realno ostvarivih mogućnosti. Ostalo je isto mjesto formacije – sjemenište – isti dnevni red, ista duhovna formacija koja se temelji na čitanju duhovne literature, meditacije, molitve i dr. Zaključno o ‘tridentskim temeljima’ svećeničke formacije prof. Brancozzi zaključuje: „Ključni razlog zbog kojeg su sjemeništa izgubila svoju ulogu gotovo nikada nije povezan s pojedinačnim nositeljima odgovornosti ili neispunjenjima na subjektivnoj razini, već s činjenicom da su to umjetna okružja u kojima se predložena iskustva doživljavaju kao funkcionalna i privremena.“¹⁶

Promišljajući o odgoju i obrazovanju svećenika, važno je imati na umu da je temelje formaciji postavio Tridentski sabor prije više od 500 godina. Saborski oci odobrili su dekret pod nazivom *Cum adolescentium aetas*¹⁷ koji je preporučivao osnivanje posebnih biskupijskih institucija koje bi se posvetile odgoju i obrazovanju budućih svećenika. Ovaj tridentski model brzo se iz Rima proširio po drugim talijanskim biskupijama, a zatim i po Europi, postajući modelom svećeničke formacije za opću Crkvu, i to kroz puna četiri stoljeća. Prema tom modelu, u svećeničkoj formaciji nastojalo se oponašati monaški model, smatrajući ga ispravnim i učinkovitim za stvaranje distance od svijeta svjetovnoga, što se ujedno smatralo nužnim za Bogu posvećen svećenički život. Naime, svećenik bi bio svetiji što bi više nasljedovao način života monaha usvajajući njihove vježbe pobožnosti, način života, pokoru, molitvu, askezu i druge pobožnosti poput procesija, krunice, križnoga puta te štovanja Presvetog Oltarskog Sakramenta i dr. Gotovo do polovice XX. stoljeća taj model svećeničke formacije

¹⁵ Hrvoje KALEM, „Novi pristup odgoju svećeničkih kandidata: o jednom novijem prijedlogu“, *Vjesnik Đakovačko-osječke nadbiskupije* 6 (2023.), 41.

¹⁶ Enrico BRANCOZZI, *Rifare i preti: Come ripensare i Seminari* (Bologna: EDB, 2021.), 117: „Il motivo di fondo per il quale i seminari hanno esaurito il loro ruolo non è infatti quasi mai imputabile ai singoli referenti o a inadempienze sul piano soggettivo, bensì al fatto che si tratta di luoghi artificiali nei quali le esperienze proposte vengono percepite come funzionali e transitorie“.

¹⁷ CONCILIO DI TRENTO, Dekret *Cum adolescentium aetas*, 15. 7. 1563., can. 18, u: Giuseppe ALBERIGO (ur.), *Conciliorum Oecumenicorum Decreta* (Bologna: EDB, 1991.).

nije se dovodilo u pitanje, niti se vršila analiza i vrednovanje njegove prikladnosti za novo vrijeme Crkve.¹⁸

Iz toga razloga čini se, prema zaključku prof. Kalema i prof. Brancozzija, da su tridentsko poimanje, narav i ciljevi odgoja i obrazovanja svećenika doveli Crkvu do situacije u kojoj su svećenički kandidati bili odgajani više kao upravitelji, a manje ili gotovo nikako kao pastiri i suradnici. Stoga su trenutni način i dinamika svećeničke formacije više usmjereni na prošlost, a manje na budućnost i pastoralne izazove konkretne krajevne Crkve.¹⁹ Moglo bi se zaključiti da imamo novi *Ratio fundamentalis*, ali iste – stare, tridentske – temelje formacije svećenikâ.

2. *Ratio institutionis sacerdotalis nationalis pro Bosnia et Herzegovina (Ratio nationalis)*

2.1. Narav, struktura i cilj dokumenta

Svećeničke kandidate odgaja se unutar jedne krajevne Crkve, i to s razlogom – da osim znanja, rasta u vjeri, duhovnosti i ćudoređu, također bolje upoznaju povijest, kulturu i mentalitet naroda kojemu će sutra služiti i biti postavljeni za pastire i učitelje. Zakonska obveza izrade nacionalnih propisa o svećeničkom obrazovanju i formaciji, poznatih kao *Ratio nationalis*, propisana je od strane dokumenta *Ratio fundamentalis* u br. 3: „*Svaka biskupska konferencija, na temelju ove Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, dužna je izraditi vlastite nacionalne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi (Ratio nationalis), u skladu s br. 1 koncilskoga dekreta Optatum totius i kan. 242, §1 Zakonika kanonskog prava [...].*“ Očekuje se da te nacionalne odredbe budu izraz dogovora među biskupima određene biskupske konferencije, uključujući kontinuirani dijalog s Kongregacijom za kler (danas Dikasterij za kler), koja prati napore biskupâ u tom pogledu i stavlja im

¹⁸ Usp.: E. BRANCOZZI, *Rifare i preti*, 110-111; Antonio SANTANTONI, *L'ordine sacro oltre la crisi* (Todi: Tau editrice, 2014.), 119. Detaljnije o svećeničkoj formaciji u vrijeme i nakon Tridentskog sabora, vidjeti: Hubert JEDIN, *Storia del Concilio di Trento*, sv. IV/2: *Il terzo periodo e la conclusione* (Brescia: Morcelliana, 1981.), 105-110; ISTI, „L'importanza del decreto tridentino sui seminari nella vita della Chiesa“, *Seminarium* 15,3 (1963.), 401-442; Maurizio SANGALLI (ur.), *Pastori, pope, preti, rabbini: la formazione dei ministri di culto in Europa (secoli XVI-XIX)*, (Roma: Carocci, 2005.).

¹⁹ Usp.: H. KALEM, „Novi pristup odgoju“, 38.

se na raspolaganje, kao i svećenicima i svećeničkim kandidatima.²⁰ Prije nego što propisi nacionalnih odredbi o svećeničkoj formaciji postanu obvezujući, moraju dobiti odobrenje spomenutog Dikasterija. U slučaju da se pokaže nužnim izmijeniti prethodno odobreni tekst dokumenta *Ratio nationalis*, promjene se mogu izvršiti tek nakon odobrenja istog rimskog Dikasterija (usp.: *Ratio* 2016, br. 3).

Odgovornost za oblikovanje dokumenta *Ratio nationalis* pripada biskupskim konferencijama, a ne pojedinačnim dijecezanskim biskupima. Smjernice i odredbe teksta *Ratio nationalis* trebaju biti uključene u statut, pravilnik, kao i u plan i program formacije u (bogoslavnim) sjemeništima (usp.: *Ratio* 2016, br. 4; kann. 242, §1; 243).

Imajući u vidu spomenute obveze, biskupi biskupske konferencije Bosne i Hercegovine (=BK BiH) donijeli su dokument pod nazivom „*Formacija svećeničkih kandidata: Načela i smjernice*“ (*Ratio institutionis sacerdotalis nationalis pro Bosnia et Herzegovina*). Taj dokument ugledao je svjetlo dana dvije godine prije izlaska novog teksta *Ratio fundamentalis*, točnije 10. ožujka 2014.²¹ Taj podatak važno je imati na umu prilikom analize samog dokumenta BK BiH jer se u njemu biskupi često pozivaju na prethodni (stari) *Ratio fundamentalis* te odredbe Biskupske konferencije Jugoslavije o svećeničkom obrazovanju i formaciji, koje su prestale važiti stupanjem na snagu ovog teksta *Ratio nationalis*.²²

U predgovoru dokumenta, biskupi BK BiH naglašavaju da su *Načela i smjernice* (tj. *Ratio nationalis*) „namijenjeni prije svega onima kojima su biskupi povjerali neposrednu formaciju budućih svećenikâ, tj. sjemenišnim odgojiteljima i profesorima“, zatim „dječacima i mladićima koje Gospodin poziva, ali koji iz bilo kojih razloga još nisu stekli dovoljno jasnoće i snage slijediti poziv“ i konačno „namijenjena su i onima koji su se već odazvali i pripravljavaju se u malim ili bogoslavnim sjemeništima“. ²³ Osim subjektima početne formacije,

²⁰ Usp.: B. STELLA, „Benvenuto e presentazione“, 16. Detaljnije o stvaranju nacionalnih dokumenata za odgoj i izobrazbu svećenika kod: Jorge Carlos PATRÓN WONG, „L’elaborazione della *Ratio Nationalis*“, u: CONGREGAZIONE PER IL CLERO – PONTIFICIA OPERA DELLE VOCAZIONI SACERDOTALI, *Il dono della vocazione presbiterale*, 31-33.

²¹ BK BiH, *Formacija svećeničkih kandidata. Načela i smjernice* (Sarajevo: 2014.), ili na: http://www.bkbih.ba/upload/image/Aktualnosti/Izdanja_BKBiH/2014/formacija.pdf (pristupljeno 1. 10. 2023.).

²² SVETA KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i obrazovanju. Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, prijevod, (Zagreb: KS, 1970.); BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Odgoj i obrazovanje svećeničkih kandidata. Ratio fundamentalis nationalis*, 16. 4. 1985., prijevod, (Zagreb: KS, 1986.).

²³ BK BiH, *Formacija svećeničkih kandidata*, 10.

biskupi dokument povjeravaju i „odgovornima u trajnoj formaciji svećenikâ, da im pomognu uskladiti i ostvariti jedinstvo rasta duhovnog, teološkog i pastoralnog identiteta prezbitera“.²⁴

Ratio nationalis ima osim predgovora, sedam poglavlja s grafičkim prikazom studija i popisom predmeta po godinama filozofsko-teološkog studija. Sadržaj dokumenta je raspoređen na 169 stranica, a poglavlja su dalje podijeljena, radi lakšeg snalaženja, na 151 broj.

Cilj ovog rada je više predstaviti i analizirati *Ratio nationalis*, a manje predlagati izmjene ili dopune u svjetlu novog teksta *Ratio fundamentalis* iz 2016. jer to zahtijeva jedan još studiozniji pristup dokumentu. Novi *Ratio* u br. 8 navodi elemente koje treba sadržavati svaki *Ratio nationalis* biskupskih konferencijâ pa tako i BK BiH:

- a) kratak opis društvenog, kulturnog i crkvenog okruţja u kojem će budući svećenici vršiti svoju službu;
- b) saţet pregled eventualnih sporazuma (ugovora) koje je biskupska konferencija postigla glede organizacije i funkcioniranja sjemeništa u konkretnoj drţavi;
- c) donijeti osnovne informacije o pastoralnim zvanjima i sredstvima (programi, inicijative, strategije i resursi) koja se koriste za promociju duhovnih zvanja;
- d) opis etapa formacije, smješten u kontekst stvarnosti pojedine zemlje, što uključuje detaljan prikaz faza formacije koje prolaze svećenički kandidati (npr.: propedeutika, filozofija, teologija, pastoralna praksa itd.);
- e) opis sredstava koja se primjenjuju u brizi za različit ljudski, duhovni, intelektualni i pastoralni vid formacije;
- f) raspored propedeutičkih, filozofskih i teoloških studija, uključujući predmete i sadrţaje koji će se obrađivati, kao i naznaku broja kreditnih bodova (ECTS) za svaki predmet – *Ratio studiorum*.

Svi ti elementi trebaju biti jasno artikulirani i prilagođeni specifičnostima svake biskupske konferencije, uzimajući u obzir kontekst u kojem se formacija odvija i potrebe konkretne mjesne Crkve.

Ratio fundamentalis i *Ratio nationalis* za Bosnu i Hercegovinu sadrţajno su vrlo slični. Razlike ili novosti u tekstu *Ratio fundamentalis* u odnosu na *Ratio nationalis* naznačene su u sljedećoj tablici podvučenim naslovima:

²⁴ BK BiH, *Formacija svećeničkih kandidata*, 11.

<p><i>Ratio institutionis sacerdotalis nationalis pro Bosnia et Herzegovina, 2014.</i> Formacija svećeničkih kandidata. Načela i smjernice.</p>	<p><i>Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis, 2016.</i> Dar svećeničkog zvanja. Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi.</p>
<p>PREDGOVOR</p> <p>I. SVEĆENIČKA ZVANJA U BiH</p> <p>II. IDENTITET SVEĆENIKA</p> <p>III. PASTORAL ZVANJA</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bitne dimenzije pastoralna zvanja 2. Odgovornost pojedinaca i zajednica u pastoralu zvanja 3. Organizirana briga o zvanjima <p>IV. ZAJEDNICA MALOGA SJEMENIŠTA</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Mala sjemeništa – tradicija Crkve u nas 2. Ljudski odgoj 3. Duhovni odgoj 4. Intelektualni odgoj <p>V. ZAJEDNICA BOGOSLOVNOGA (VELIKOGA) SJEMENIŠTA</p> <p>A) NARAV I SVRHA BOGOSLOVNOGA SJEMENIŠTA</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Evanđeoski temelj i identitet sjemeništa 2. Zadaća i ciljevi bogoslovnoga sjemeništa <p>B) ZAJEDNICA BOGOSLOVNOGA SJEMENIŠTA</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Zajednica odgojitelja 2. Svećenički kandidati – bogoslovi 3. Obitelji, župnici i drugi čimbenici <p>C) SREDSTVA CJELOVITE SJEMENIŠNE FORMACIJE</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Ljudska formacija 2. Duhovna formacija 3. Intelektualno-teološka formacija 4. Pastoralna formacija 	<p>UVOD</p> <p>I. OPĆE ODREDBE</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Područje primjene b) Izradba <i>Ratio nationalis</i> c) Odgovornost biskupskih konferencija d) <u>Nacionalna i kontinentalna udruženja sjemeništa</u> e) Formacijski plan svakog sjemeništa <p>II. SVEĆENIČKA ZVANJA</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Opća načela b) Mala sjemeništa i drugi oblici praćenja adolescenata c) Zvanja u odrasloj dobi d) <u>Zvanja koja se javljaju među domorodcima</u> e) <u>Zvanja i migranti</u> <p>III. TEMELJI FORMACIJE</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Nositelj formacije b) Temelj i svrha formacije: identitet prezbitera c) Put formacije kao suobličavanje Kristu d) Formacija za unutarnji život i za zajedništvo e) Sredstva formacije <ol style="list-style-type: none"> e.1. Osobno praćenje e.2. Praćenje u zajednici f) Jedinstvo formacije <p>IV. POČETNA I TRAJNA FORMACIJA</p> <ol style="list-style-type: none"> a) Početna formacija i njezine etape <ol style="list-style-type: none"> a.1. Propedeutička etapa a.2. Etapa filozofskih studija (ili učeništva) a.3. Etapa teoloških studija (ili suobličavanja)

<p>VI. TRAJNA FORMACIJA SVEĆENIKA</p> <ol style="list-style-type: none">1. Potreba i ciljevi2. Opći kriteriji i sastavnice3. Razne životne dobi4. Odgovorni5. Konkretni prijedlozi i pothvati <p>VII. RATIO STUDIORUM. PROGRAM STUDIJA U VELIKIM SJEMENIŠTIMA U BIH</p> <p>A) PRETHODNE NAPOMENE I OPĆA NAČELA</p> <p>B) ZAHTJEVI TEOLOŠKE NASTAVE</p> <p>C) KONKRETNE UPUTE I DIDAKTIČKO-PEDAGOŠKE ODREDBE</p> <p>POJEDINI PREDMETI</p> <p>GRAFIČKI PRIKAZ STUDIJA</p> <p>PRIKAZ PREDMETA PO GODINAMA STUDIJA</p>	<p>a.4. Pastoralna etapa (ili sinteza zvanja)</p> <p>b) Trajna formacija</p> <p>V. DIMENZIJE FORMACIJE</p> <ol style="list-style-type: none">a) Ujedinjavanje dimenzija formacijeb) Ljudska dimenzijac) Duhovna dimenzijad) Intelektualna dimenzijae) Pastoralna dimenzija <p>VI. NOSITELJI FORMACIJE</p> <ol style="list-style-type: none">a) Dijecezanski biskupb) Prezbiterijc) Bogoslovid) Zajednica formatora (odgojiteljâ)e) Profesorif) Stručnjacig) Obitelj, župa i druge crkvene stvarnostih) Posvećeni život i vjernici u formaciji i <u>trajna formacija svih nositelja</u> <p>VII. ORGANIZACIJA STUDIJÂ</p> <ol style="list-style-type: none">a) Studij propedeutičkih predmetab) Filozofski studijic) Teološki studijid) 'Ministerijalni' predmetie) Specijalistički studiji (stručno usavršavanje)f) Svrhe i metode nastave <p>VIII. KRITERIJI I NORME</p> <ol style="list-style-type: none">a) Različite vrste bogoslovijab) Pripuštanje, otpuštanje i napuštanje bogoslovije<ol style="list-style-type: none">b.1. Tjelesno zdravljeb.2. Duševno zdravljeb.3. Otpuštanjeb.4. Bogoslovi iz drugih bogoslovija ili formacijskih ustanovac) Osobe s homoseksualnim sklonostimad) <u>Zaštita maloljetnikâ i praćenje žrtava</u>e) <u>Provjere (skrutiniji)</u> <p>ZAKLJUČAK</p>
--	---

2.2. Prijedlozi izmjena i dopuna za *Ratio nationalis* pro Bosnia et Herzegovina

Davanje prijedloga izmjena za bilo koji crkveni dokument složena je zadaća, posebice jer određeni prijedlozi mogu biti više subjektivne naravi zbog osobne perspektive čitatelja dokumenta. Kao početni korak, evo nekoliko općih prijedlogâ izmjena ili dopune koje bi bilo dobro barem uzeti u obzir prilikom razmišljanja o budućnosti važećeg teksta *Ratio nationalis*:

- referencije u tekstu na apostolsku konstituciju Ivana Pavla II., *Sapientia christiana* (29. travnja 1979.), treba zamijeniti odgovarajućim tekstom iz apostolske konstitucije pape Franje, *Veritatis gaudium* (16. travnja 2017.);
- provjeriti citate iz dokumenata Drugog vatikanskog sabora i uskladiti ih prema VII. revidiranom i dopunjenom izdanju Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba (veljača 2008.);
- referencije u dokumentu na *Ratio fundamentalis* iz 1970. treba zamijeniti odgovarajućim mjestima iz novog teksta *Ratio fundamentalis* iz 2016. Takvih mjesta ima ukupno 90 u dokumentu, i to samo u II. i III. poglavlju teksta *Ratio nationalis*;
- ažurirati *Ratio studiorum* prema važećem nastavnom planu i programu Katoličkog bogoslovnog fakulteta (KBF) Univerziteta u Sarajevu; *Statutu KBF-a* (iz 2022.); *Pravilniku o studiranju za integrirani filozofsko-teološki studij* (iz 2020.);
- ažurirati *Statut* i *Pravilnik Vrhbosanskog bogoslovnog sjemeništa* iz 2006. u svjetlu novijih crkvenih dokumenata o formaciji svećenikâ, uključivši i novi *Ratio fundamentalis* i *Ratio nationalis*.

U nastavku slijedi nekoliko prijedloga glede obnavljanja dokumenta *Ratio nationalis* koji sigurno nisu jedini prijedlozi o kojima se može razmišljati, niti su savršeni, ali jesu impuls za razmišljanje. Radi lakšeg prikaza i obrazlaganja prijedloga, slijedit ću već postojeća poglavlja dokumenta BK BiH o odgoju i izobrazbi svećenika.

Poglavlje I. – Svećenička zvanja u Bosni i Hercegovini. U ovom dijelu biskupi sažeto predstavljaju društveni, kulturološki i eklesiološki okvir Crkve u Bosni i Hercegovini, u kojem svećenici žive i pastoralno djeluju. Upravo na to aktualno stanje u Crkvi i društvu treba pripremati buduće svećenike. Stoga bih u ovo poglavlje dodao i posljednje izazove s kojima se kao društvo i krajevna Crkva suočavamo: negativni demografski trend, smanjenje broja vjernika u župama, a time i manji broj duhovnih zvanja u formacijskim ustanovama, potrebu za reorganizacijom pastorala

i novim personalnim strategijama, odlazak radne snage i mladih obitelji iz BiH, COVID 19, migrantska kriza, teška ekonomska situacija i sl.

Poglavlje II. – Identitet svećenika. Službe propovijedanja i posvećivanja nerazdvojive su od svećeničkog identiteta. Smatram stoga korisnim dodati nekoliko uputa o homiliji i njezinoj pripremi iz apostolske pobudnice *Evangelii gaudium* pape Franje iz 2013.²⁵ Također bi bilo korisno dodati nekoliko praktičnih smjernica uz sakrament ispovijedi (usp.: br. 36-63) iz dokumenta Dikasterija za kler pod nazivom *Svećenik – služitelj Božjeg milosrđa* (2014.).²⁶

Poglavlje III. – Pastoral zvanja. Među sredstvima kojima se pastoralno skrbi o trenutnim i budućim zvanjima *Ratio nationalis* spominje dijecezanske centre za zvanja, nacionalne centre za zvanja, sredstva društvenog priopćavanja te međusobnu podršku mjesnih Crkava kroz molitvu i razne druge oblike pomoći. Nisam siguran u kojoj mjeri su kod nas zaživjeli i postoje li uopće dijecezanski i nacionalni centri za zvanja? Ako postoje, tada bi trebalo raditi na njihovoj promociji te aktivnijoj prisutnosti i djelovanju u mjesnoj Crkvi. Tko su promicatelji zvanja na biskupijskim razinama? Što je do sada učinjeno na tom području?

Poglavlje V. – Zajednica bogoslovnoga (velikog) sjemeništa. Nužno je ažurirati popis dokumenata koji su potrebni za primanje u Sjemenište. Naime, *Ratio nationalis* (usp.: br. 89) navodi ukupno 7 dokumenata, dok vrhbosanski nadbiskup u dekretu o primanju kandidata u malo Sjemenište i Bogosloviju (br. 269/2023. od 16. svibnja 2023.) zahtijeva njih ukupno 11.²⁷

Unutar ovoga poglavlja postoji nekoliko tema koje zahtijevaju dublje razmatranje u potrazi za najboljim mogućim načinom primjene u nacionalnim smjernicama za odgoj i formaciju svećeničkih kandidata. O tim temama *Ratio nationalis* manje govori u odnosu na *Ratio* iz 2016.

²⁵ FRANJO, apost. pobudnica *Evangelii gaudium*, br. 135-159.

²⁶ KONGREGACIJA ZA KLER, *Svećenik – služitelj Božjega milosrđa. Pomoć za ispovjednike i duhovne vođe*, 9. 3. 2011., br. 36-63.

²⁷ Prema dekretu vrhbosanskog nadbiskupa, za prijem u Vrhbosansko bogoslovno sjemenište u Sarajevu, kandidat treba priložiti sljedeće dokumente: 1. Izvod iz matice rođenih (rodni list); 2. Krsni list s podatkom o primljenoj Potvrdi; 3. Svjedodžbe o sva četiri završena razreda srednje škole; 4. Svjedodžbu o maturi ili svjedodžbu o završnom ispitu; 5. Liječničko uvjerenje i zdravstvenu legitimaciju; 6. Uvjerenje o državljanstvu; 7. Potvrdu o nekažnjavanju; 8. Vlastoručnu molbu; 9. Životopis (kraći za sjemeništare, duži za one koji izravno ulaze u Bogosloviju); 10. Preporuku župnika; 11. Četiri fotografije (veličina 6x4 cm).

S druge strane, *Ratio nationalis* traži od kandidata sljedeće dokumente: 1. Krsni list; 2. Svjedodžbu o maturi ili Svjedodžbu o završnom ispitu; 3. Liječničku svjedodžbu; 4. Uvjerenje o državljanstvu; 5. Preporuku župnika; 6. Svjedodžbu o obiteljskim prilikama; 7. Molbu kandidata za primanje u Sjemenište.

Prva tema jest zapravo odgovor na pitanje: Tko može biti primljen u sjemenište? Zakonik kanonskog prava u kan. 241, §1 propisuje uvjete koje kandidat mora ispunjavati kako bi bio primljen u sjemenište: „*Neka u veliko sjemenište dijecezanski biskup prima samo one koje, uzzevši u obzir njihove ljudske i čudoredne, duhovne i umne sposobnosti, njihovo tjelesno i duševno zdravlje, kao i pravu nakanu, smatra prikladnima da se trajno posvete svetim službama.*“ Dakle, da bi netko mogao biti primljen u sjemenište, nužne su određene sposobnosti, psihofizičko zdravlje i ispravna nakana.

Tjelesno (ljudsko) zdravlje. Dekret o odgoju i izobrazbi svećenika *Optatum totius*, kao i *Rationes* iz 1970.²⁸ i 1985.,²⁹ razlikovali su tri područja formacije u sjemeništu: duhovno, intelektualno i pastoralno. No, Ivan Pavao II. je u apostolskoj pobudnici *Pastores dabo vobis* dodao i četvrto područje formacije – ljudsko – definirajući ga temeljem cijele svećeničke formacije. Na tom tragu i novi *Ratio fundamentalis* naglašava: „*Na putu svećeničke formacije neće se nikada moći dovoljno istaknuti važnost ljudske formacije. [...] Manjak dobro izgrađene i uravnotežene osobnosti ozbiljna je i stvarna zaprjeka za nastavak formacije za svećeništvo*“ (br. 63). Novi *Ratio* u tom smislu i naglašava da ne bi trebao doći do svećeništva onaj koji nije dostigao status zrele i uravnotežene osobe.

Pod ljudskom formacijom *Ratio* navodi fizičko zdravlje,³⁰ afektivnu zrelost,³¹ potrebne kreposti³² i relacijsku (društvenu) dimenziju.³³ Nadalje,

²⁸ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, Temeljne odredbe o svećeničkom odgoju i izobrazbi. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, 6. 1. 1970., AAS 62 (1970.), 321-384.

²⁹ KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, 19. 3. 1985., https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_19850319_ratio-fundamentalis_it.html (pristupljeno 27. 6. 2023.). Ovaj *Ratio* odobrio je Ivan Pavao II. i ostao je na snazi više od 30 godina.

³⁰ „S fizičkog stajališta ona (formacija) obuhvaća obilježja, kao što su zdravlje, prehrana, motorička aktivnost, odmor“ (*Ratio 2016*, br. 94).

³¹ „[...] zaokupljena je izgrađivanjem stabilne osobnosti, koju karakteriziraju osjećajna uravnoteženost, vladanje nad samim sobom (samokontrola) i dobro integrirana spolnost“ (*Ratio 2016*, br. 94). Posebnu pozornost *Ratio* posvećuje dvama problemima na području seksualnosti: pripuštanje u bogosloviju osoba koje imaju homoseksualne sklonosti (usp.: *Ratio 2016*, br. 199-201) i zaštita maloljetnika (usp.: *Ratio 2016*, br. 202).

³² Npr.: jednostavnost, umjerenost, ozbiljan dijalog, autentičnost (*Ratio 2016*, br. 42), razboritost (*Ratio 2016*, br. 43), stožerne i bogoslovne kreposti (*Ratio 2016*, br. 69), poniznost, hrabrost, zdrav razum, velikodušnost srca, ispravnost u sudu i diskretnost, tolerantnost i transparentnost, ljubav prema istini i čestitost (*Ratio 2016*, br. 93), evanđeoski savjeti poslušnosti, čistoće i siromaštva (*Ratio 2016*, br. 109-111) i dr.

³³ „Pokazatelj skladnoga razvoja osobnosti bogoslova jest zrela sposobnost uspostave odnosa s muškarcima i ženama svih životnih dobi i društvenih položaja“ (*Ratio 2016*, br. 95). Osim toga, svećenik mora biti „čovjek zajedništva“ (usp.: *Ratio 2016*, br. 41, 52, 119).

novi *Ratio* daje preciznije smjernice u odnosu na *Ratio nationalis* kad je riječ o tjelesnom i duševnom zdravlju kao preduvjetima za pripuštanje u sjemenište. Tako se u br. 190, između ostaloga, čita da je „bogoslov dužan dokazati da je njegovo tjelesno zdravlje spojivo s budućim obavljanjem službe“. Stoga će morati „podastrijeti rezultate općih liječničkih pretraga kao jamstvo ‘zdrave i čvrste tjelesne građe’, zajedno s eventualnom liječničkom dokumentacijom o bolestima, zahvatima kojima je bio podvrgnut ili posebnim terapijama koje je prije uzimao. [...] Odgovarajuće zdravstveno stanje morat će trajati i moći se provjeravati tijekom cijeloga razdoblja formacije.“ Problem mlađih generacija svećeničkih kandidata je sve prisutnija pretjerana navezanost (ovisnost) na kofeinske napitke, cigarete, a ponekad i na alkohol. Osim toga, očit je nezdrav stil života, manjak fizičke aktivnosti i pretjerano korištenje pametnih telefona, televizije i interneta. Svi ti čimbenici utječu na psihofizičko zdravlje koje je često narušeno već na početku svećeničke službe.

Afektivno-spolna zrelost. *Ratio nationalis* u br. 91 detaljno obrađuje aspekt afektivno-spolnog razvoja svećeničkih kandidata. Potrebno je ažurirati taj broj u skladu s novim dokumentom *Ratio fundamentalis*. Naime, taj dokument u br. 199-200 određuje da

„treba uskratiti ili odgoditi ulazak u sjemenište onom kandidatu koji priznaje da nije uspio vladati homoseksualnim sklonostima. [...] homoseksualna sklonost objektivno je nespojiva sa svećeničkom službom i samim likom prezbitera. [...] ne mogu biti zaređeni za svećenika, a dosljedno ni prije toga biti primljeni u sjemenište, ne samo oni koji prakticiraju homoseksualnost nego ni oni koji priznaju duboko ukorijenjene sklonosti“.

Nadalje, dokument ističe da se ne mogu primiti u sjemenište i pripustiti svetim redovima oni koji „podržavaju tzv. gay kulturu“ (br. 199). Ovaj dokument u biti podsjeća na nauk crkvenog učiteljstva o ovoj temi koji je sažet u Katekizmu Katoličke Crkve (br. 2357-2358) i u Naputku Dikasterija za kulturu i odgoj iz 2005.³⁴

Osim fizičkog zdravlja, *Ratio* iz 2016. (br. 147 te 191-196) ističe također važnost psihološkog zdravlja i razvoja svećeničkih kandidata. Tako se u br. 191 navodi da „treba izbjegavati pripuštanje u sjemenište one koji pate od neke bolesti, očite ili prikrivene (npr. shizofrenije, paranoje, bipolarnog poremećaja,

³⁴ Usp.: CONGREGAZIONE PER L'EDUCAZIONE CATTOLICA, Istruzione circa i criteri di discernimento vocazionale riguardo alle persone con tendenze omosessuali in vista della loro ammissione al Seminario e agli Ordini sacri, 4. 11. 2005., https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccatheduc/documents/rc_con_ccatheduc_doc_20051104_istruzione_it.html (pristupljeno 27. 6. 2023.).

parafilije³⁵ i dr.) koja ugrožava prosuđivanje osobe i [...] njezinu sposobnost da na sebe preuzme obveze koje proizlaze iz toga zvanja i službe“ (br. 191). Malen broj kandidata u bogoslovnim sjemeništim nikako ne smije biti razlog za olako primanje u bogoslovsku zajednicu svih onih koji izraze tu želju. Štoviše, nužna je ozbiljnija stručna procjena kandidata, ne samo u smislu ispravne i zdrave nakane već i u pogledu njihova psihofizičkog stanja.

Zadaća je biskupske konferencije izdati posebne odredbe specifičnih odredbi „koje će se ugraditi u *Ratio nationalis*, a kojima će se ustanoviti načini provedbe psiholoških vještačenja te koliko dugo se trebaju čuvati dokumenti o tjelesnom i duševnom zdravlju bogoslova“ (br. 196), uz poštovanje prava na dobar glas i privatnost podataka (*privacy*).

Čini se da je aspekt tjelesnog i duševnog zdravlja budućih svećenika donekle zapostavljen. Razmatranje uvođenja psihološke evaluacije kandidata poželjno je jer se često liječnička uvjerenja za upis u bogoslovno sjemenište lako dobivaju bez dubinskih pregleda i ozbiljne dijagnoze kandidata. *Ratio fundamentalis* smatra korisnim „provesti psihološku procjenu, kako u trenutku pripuštanja u bogosloviju tako i poslije, kad se to učini korisnim formatorima“ (br. 193). U tome stručnjaci mogu pružiti posebnu podršku i pomoć odgojiteljima (usp.: br. 147).³⁶ Ipak, ni jedan analizirani dokument ne spominje psihološku procjenu kandidata za odgojiteljsku službu. Smatram jednako važnim da su i odgojitelji zrele i uravnotežene osobe koje posjeduju potrebne ljudske, duhovne i psihološke kvalitete za tu tako važnu i odgovornu crkvenu službu.

Novi *Ratio* pridaje posebnu važnost pitanju zaštite maloljetnika i praćenja žrtava u br. 202, što *Ratio nationalis* ne spominje. Pozornost treba

³⁵ Prema priručniku dijagnostike i terapije Hrvatskog liječničkog zbora „parafilije su recidivirajuća, snažna, spolno uzbuđujuća maštanja, potrebe ili ponašanja koja su uznemirujuća ili onesposobljavajuća i koja obuhvaćaju predmete, djecu ili druge odrasle koji na to ne pristaju ili patnju ili ponižavanje same osobe ili njezinog partnera. [...] U većini kultura, parafilije su daleko učestalije u muškaraca. Za tu nejednaku raspodjelu možda postoje biološki razlozi, no oni su loše definirani. Mnoge od parafilija su rijetke. Najčešće su pedofilija, voajerizam i egzibicionizam.“ <http://www.msdpriprucnici.placebo.hr/msd-prirucnik/psihijatrija/spolnost-i-poremecaji-spolnosti/parafilije> (pristupljeno: 30. 6. 2023.).

³⁶ Zbog osjetljivosti teme i specifičnosti svećeničke formacije, izboru stručnjaka mora se pristupati s osobitom pozornošću. *Ratio fundamentalis* (br. 192) citira *Smjernice za korištenje psihološke struke u primanju i odgoju svećeničkih kandidata*, br. 6 u: EV 25 (2011.), 1258-1260: „Neka se [...] pazi da to budu osobe koje ne samo da se ističu po svojoj dubokoj ljudskoj i duhovnoj zrelosti nego i da se nadahnjuju na antropologiji koja otvoreno prihvaća kršćansko shvaćanje osobe, spolnosti, zvanja za svećeništvo i celibat, tako da pri svojoj intervenciji vode računa o misteriju čovjeka u njegovu osobnom dijalogu s Bogom, u skladu s vizijom Crkve“.

biti usmjerena na zaštitu maloljetnika, s naglaskom na one koji žele pristupiti (bogoslovnom) sjemeništu ili su već podnijeli molbu za primanje sakramenta svetoga reda. Ključno je osigurati da takvi pojedinci nisu involvirani u bilo kakve kriminalne aktivnosti ili problematične situacije povezane sa zlostavljanjem maloljetnika i ranjivih osoba. Nadalje, važno je dobro paziti pri izboru samih odgojitelja, ali ih isto tako i dovoljno educirati o ovim temama i problematici.

Profesori. Potrebno je ažurirati br. 82-85 teksta *Ratio nationalis* koji se odnose na izbor profesora, njihovu ulogu, popunjavanje profesorskog kadra te suradnju s odgojiteljima. Pri tome treba uzeti u obzir i odredbe apostolske konstitucije pape Franje *Veritatis gaudium* (čl. 22-30), *Provedbene odredbe* Dikasterija za katolički odgoj za vjerno provođenje spomenute konstitucije te važeći Statut Katoličkog bogoslovnog fakulteta Univerzitea u Sarajevu.

Noviji crkveni dokumenti o formaciji i izobrazbi svećenika naglašavaju da profesori nisu samo predavači koji prenose znanje već su i odgojitelji koji sudjeluju u ljudskoj, pastoralnoj i duhovnoj formaciji budućih svećenika. *Ratio fundamentalis* u br. 140-144 govori o profesorima na teološkim fakultetima kao suodgovornim subjektima formacije.³⁷ Osim njihove stručnosti i znanja, važno je da preuzmu istinsku formativnu ulogu, naravno, u zajedništvu i suradnji s odgojiteljima. Profesori također „pridonose rađanju i oblikovanju novih svećenikâ“ (*Ratio* 2016, br. 143). Osim ljudskih i duhovnih kvaliteta, „poželjno je ipak da umjereno obavljaju i neku drugu službu, kako bi mogli steći pastoralno iskustvo, te bolje upoznati probleme našega vremena, posebno probleme mladeži, te uzmognu bolje predavati svoje discipline i prikladnije formirati buduće dušobrižnike“ (*Ratio nationalis*, br. 82). Stoga se intelektualni, akademski razvoj budućih svećenika ne smije odvajati od drugih dimenzija svećeničke formacije,³⁸ a trud koji kandidati ulažu u svoju formaciju mora biti kriterij za razlučivanje zvanja i uvjet za vjernost u budućoj službi Crkve (usp.: *Ratio* 2016, br. 141).

U tom kontekstu, ključna je dobra, otvorena i konstruktivna komunikacija između ekipe odgojitelja, predvođene rektorom, i profesorskog zbora. U tom smislu *Ratio nationalis* ističe u br. 112: „Rektor zajedno s drugim poglavarima i profesorima neka zdušno nastoji slaviti liturgiju zajedno s bogoslovima da tako očituju njezinu zajedničarsku narav i njezino bogatstvo. Pohvalno je da svećenici koji borave u sjemeništu, a nisu obvezani da zbog pastoralne službe misu

³⁷ Usp.: Joël MERCIER, „Gli agenti della formazione“, CONGREGAZIONE PER IL CLERO - PONTIFICIA OPERA DELLE VOCAZIONI SACERDOTALI, *Il dono della vocazione presbiterale*, 111-121.

³⁸ Usp.: J. MERCIER, „Gli agenti della formazione“, 119.

služe drugdje, koncelebriraju u misi zajednice [...]“. Ta smjernica kao da nikada nije zaživjela kod nas u dovoljnoj mjeri, ili barem tako izgleda. Ponekad kao da nedostaje dovoljno spremnosti da se ta smjernica provede u praksi zbog nedostatka dobre komunikacije i suradnje te povezanosti između profesorskog zbora i odgojiteljske ekipe, a sve oko zajedničke zadaće i poslanja - formacije budućih svećenika. Skromna komunikacija između odgojitelja i profesora kasnije se odražava i na skrutinije, provjere svećeničkih kandidata, koji su također sadržajno zastarjeli i gotovo beskorisni te zahtijevaju obnovu.

Poglavlje VI. – Trajna formacija svećenika. Kao što je svećeničko služenje važno za život i poslanje Crkve, isto je tako važna dobra svećenička formacija. Analizirajući povijest Crkve, može se primijetiti da je unatoč brojnim krizama i nevoljama kroz minula stoljeća, uvijek postojala velika briga oko obnove svećeničke formacije. Način na koji je predstavljena trajna formacija u novom dokumentu *Ratio fundamentalis* može predstavljati velik izazov za neke jer postoji proširen mentalitet da se formacijom svećenika prvenstveno bave teološki fakulteti.³⁹ *Ratio nationalis* posvećuje cijelo VI. poglavlje (br. 143-151) temi trajne formacije svećenika, dok *Ratio fundamentalis* tu temu obrađuje kao podnaslov u IV. poglavlju (br. 80-88). Cilj trajne formacije je „*zajamčiti vjernost svećeničkoj službi, na putu stalnoga obraćenja, kako bi se oživio dar primljen ređenjem. Taj put prirodni je nastavak procesa izgrađivanja prezbiterskog identiteta, započetoga u bogosloviji i na sakramentalan način dovršenoga u svećeničkom ređenju*“ (*Ratio* 2016, br. 81.). Ona „*mora biti konkretna, [...] utkana u prezbitersku stvarnost*“ (*Ratio* 2016, br. 82), obuhvaćajući ljudsku, pastoralnu, duhovnu i intelektualnu dimenziju formacije svećenika. Čini mi se da u našoj metropoliji nedostaje te konkretnosti, budući da ne postoji konkretan plan i program trajne formacije koji bi se ažurirao kroz vrijeme i iskustvo predavača, ali i prema potrebama mjesne Crkve. Drugim riječima, ne postoje kratkoročni ili srednjoročni planovi što se želi postići trajnom formacijom ili u čemu je potrebno ažurirati mlađe svećenike u konkretnom vremenu i (nad)biskupiji.

„*Neka svećenik rado uzme knjigu i čita, neka i pohađa seminare kako bi prođubio svoje znanje*“ (*Ratio nationalis*, br. 146). Čini mi se da su stvari i ovdje predstavljene suviše idealno i udaljene od stvarnosti unutar naših biskupija. S obzirom na to da je opća kultura čitanja u opadanju kod ljudi, a time se i ozbiljnost studiranja sve više svodi na ispunjavanje nužnog

³⁹ Usp.: Odilo PEDRO SCHERER, „La formazione iniziale e permanente“, CONGREGAZIONE PER IL CLERO - PONTIFICIA OPERA DELLE VOCAZIONI SACERDOTALI, *Il dono della vocazione presbiterale*, 87, 94-97.

minimuma kako bi se zadovoljili formalno-pravni preduvjeti za ređenje, nužno je pristupiti organizaciji trajne formacije svećenika s najvećom ozbiljnošću i razboritošću, što se tiče njezina sadržaja, tema, predavača, metoda izvođenja, itd. Dakle, valja strpljivo raditi na vraćanju kulture čitanja i studiranja među klericima koja neće završiti s okončanjem teološkog studija. Osim toga, postavlja se pitanje kako i na koji način organizirati formacijske seminare na dekanatskoj razini? Ne treba zaboraviti ni odredbu Zakonika kanonskog prava (usp.: kan. 555, §2), koji među zadaće dekana navodi brigu o trajnoj formaciji svećenika u njegovu dekanatu. Međutim, jesu li predavanja unutar jesenske i proljetne dekanatske korone dovoljna formacija svećenika u pastoralu?

Smatram također da je potrebno razmisliti o preustroju seminara za ovlast ispovijedanja,⁴⁰ koji već godinama ne pruža dovoljno dobre rezultate. Na kraju krajeva, većinom se svodi na to da netko 'položi ispit' i dobije ovlast ispovijedanja. Osim toga, važno je precizno definirati koji se svećenici, nakon završetka poslijediplomskog studija, oslobađaju obveze pohađanja seminara za ovlast ispovijedanja. Jesu li to samo oni svećenici koji steknu određeni akademski naslov iz tzv. 'svetih znanosti'⁴¹ ili su to svi svećenici koji su završili neki specijalistički studij, bez obzira na vrstu specijalizacije? Također, smatram svrhovitim doraditi i trenutnu trajnu formaciju za svećenike do 10 godina svećeništva. Zašto stati na deset godina, ako je formacija 'trajna'? Svaka svećenička dob ima svoje potrebe, izazove, brige, ali i ljepotu, radost, blagoslov i entuzijazam. U razgovoru s mlađim svećenicima često se čuje vapaj da im treba više praktičnih uputa, vježbi i konkretnih smjernica za rješavanje svakodnevnih pastoralnih izazova. Čini se da se u praksi trajna formacija često svede na ponavljanje već naučenog, a manje na upoznavanje novog. Trajna svećenička formacija važan je i neizostavan sastavni element plodnog svećeničkog djelovanja, što potvrđuje i nakana Dikasterija za kler koji će u veljači 2024. organizirati Međunarodnu konferenciju upravo na tu temu permanentne ili trajne formacije svećenika.

Zaključne misli

Unatoč izdanju revidiranog i proširenog dokumenta *Ratio fundamentalis*, izgleda da je i dalje u velikoj mjeri izrađen na tridentskim temeljima bez

⁴⁰ Usp.: *Vrhbosna* 1 (1991.), 33-34; 2 (1997.), 122.

⁴¹ Svete su znanosti: Sveto pismo, patristika, moralna teologija, dogmatska teologija, fundamentalna teologija, crkvena povijest, liturgija, kanonsko pravo i pastoralna teologija.

analize novih izazova koje Crkva i formacija svećenika susreću u 21. stoljeću. Ipak, za očekivati je da će novi *Ratio fundamentalis* Dikasterija za kler, kao i njegova prethodna izdanja, pružiti temeljne i općenite smjernice u vezi s odgojem i obrazovanjem svećenika, s obzirom na nemogućnost prikazati u jednom dokumentu bogatstvo iskustava i raznolikosti koju Crkva ima, a niti pružiti odgovore na sve izazove s kojima se krajevne Crkve suočavaju u konkretnom vremenu i prostoru. Drugim riječima, riječ je o općoj uputi Crkve o konkretnoj temi.

Potrebno je, stoga, prilagoditi ili bolje rečeno ažurirati i dopuniti svećeničku formaciju u odnosu na društvenu i crkvenu stvarnost iz koje potječu sjemeništarc i u kojoj će sutra vršiti svoju svećeničku službu. Tom cilju može se barem približiti, ako ga se već ne može u cijelosti ostvariti, putem krajevnih odredbi i smjernica za odgoj i obrazovanje svećenika.⁴²

Vrijedi također istaknuti pozitivne aspekte dokumenta *Ratio nationalis* i vrednovati napore uložene u njegovu izradu. Međutim, ovaj dokument trebao bi pružiti konkretnije smjernice za formaciju svećenika *ovdje* i *sada*, uzimajući u obzir brojne čimbenike i složene okolnosti koje utječu na stanje duhovnih zvanja u našoj krajevnoj Crkvi, koje nije osobito ohrabrujuće.

Nakon analize dokumenta BK BiH u svjetlu novog dokumenta *Ratio fundamentalis*, opravdano je postaviti pitanje: Je li dovoljno samo amandmansko djelovanje na *Ratio nationalis*, tj. dodati novosti i izmjene koje su ovdje predložene, ili je možda bolje ići putem izrade potpuno novog dokumenta o odgoju i izobrazbi svećenika?

Trenutni model formacije nosi opasnost da svećenički kandidati, zbog straha od krive prosudbe nadređenih, sebe prilagode prioritetima odgojitelja, umjesto da izraze svoj pravi identitet. Oba analizirana dokumenta o svećeničkoj formaciji stavljaju pastoralnu formaciju u drugi plan. *Ratio fundamentalis* zahtijeva da budući svećenici budu prikladno pripremljeni tijekom formacije kako bi se suočili s različitim pastoralnim situacijama i služili svim kategorijama vjernika. Međutim, postoji jasna nemogućnost povezivanja ovih životnih situacija s trenutnim modelom sjemenišne formacije, barem u našem lokalnom kontekstu.⁴³ Stoga bi pastoralna dimenzija početne i trajne formacije trebala biti njezina središnja dimenzija i „*glavno sredstvo razlučivanja postoji li ili ne postoji u bogoslovu strast i zanimanje za rast u ovoj dimenziji svećeničkog života*“.⁴⁴

⁴² Usp.: F. J. INSA GÓMEZ, „L'uomo, il discepolo, il pastore“, 11.

⁴³ Usp.: H. KALEM, „Novi pristup odgoju“, 41-42.

⁴⁴ H. KALEM, „Novi pristup odgoju“, 43.

Konačno, zbog svega napisanoga smatram da bi bilo razborito promišljati o potpuno novom dokumentu o formaciji svećenika na teritoriju BK BiH. Naravno, 'novo' ne znači nužno odbacivanje onog što je već postojalo, naime, dobrih temelja. Međutim, trebalo bi ići korak dalje prema konkretnijim i provedivim smjernicama uzimajući u obzir i 'vox populi', tj. glas onih koje se odgaja i formira – bogoslova.

VALUTAZIONE DEL DOCUMENTO *RATIO FUNDAMENTALIS NATIONALIS PRO BOSNIA-ERZEGOVINA: REVISIONE O CREAZIONE DI NUOVE LINEE GUIDA PASTORALI-GIURIDICHE SULLA FORMAZIONE DEI SACERDOTI?*

Riassunto

Questo lavoro presenta un testo ampliato e aggiornato dell'intervento fatto durante l'incontro tra i vescovi della Conferenza Episcopale della Bosnia ed Erzegovina e i professori della Facoltà di Teologia Cattolica dell'Università di Sarajevo (5 luglio 2023). Dopo alcune considerazioni iniziali sull'educazione e sulla formazione sacerdotale, la prima parte del lavoro presenta la nuova Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis (del 2016) della Congregazione per il Clero (Dicastero per il Clero), cioè: la natura, la struttura e l'obiettivo del documento e i suoi principi fondamentali. Allo stesso modo, nella seconda parte, viene esaminato la Ratio institutionis sacerdotalis nationalis pro Bosnia et Herzegovina (del 2014). Oltre all'analisi del documento, vengono proposte alcune modifiche e aggiunte per la Ratio nationalis alla luce delle nuove Norme fondamentali sull'educazione e sulla formazione dei sacerdoti (i.e. Ratio fundamentalis). Dopo l'analisi di entrambi i documenti, nella conclusione si cerca di rispondere alla domanda: è sufficiente intervenire sulla Ratio nationalis attraverso modifiche ed aggiunte, ovvero sarebbe forse meglio stipulare un nuovo documento sulla formazione sacerdotale in Bosnia ed Erzegovina? La risposta alla domanda rientra nella competenza della conferenza episcopale.

Parole chiave: *Ratio fundamentalis, Ratio nationalis, Bosnia ed Erzegovina, formazione sacerdotale.*

Prijevod: Ilija Marković i Marco Strona